

ments which shall be the object of a management agreement are fixed by the High Council of Plainificaiton. The Public Participati-on Administraiton requires from the concerned entity a report on the technical and financial aspects of the establishment. The requ-est of offers is duly published by the Administration. A prequalifi-cation can be demanded from the offerers. The agreement is made with the most convenient offerer and executed by the offerer, the President of the Public Participations Administration and general director of the state entity to which the establishment belongs.

IV. LITIGATIONS RELATED TO PRIVATIZATION

The Public Participations Administration is under the duty to

follow the guidelines fixed by the High Council of the Planification in regard to the privatization. In fact, if the High Council of Planification decided to grant priorities to the employees or workers or to the public, the Administration should follow these directives and not sell the shares to a sale investor. The Council of State has decided that a sale, of shares by the Administration for privatization purposes which is not in line with the principles fixed by the High Council of the Planification in its decision of privatization, is illegal. This is a strong indication that the Administration should follow certain principles and act within a strict legal frame in the implementation of the privatization.

ÖZGÜRLÜK VE MUTLULUK

Prof. Dr. Vecdi ARAL(*)

Über alle Tugenden steht eins:
Das bestaendige sich selbst, das uner-
saetliche Verlangen nach grösserer Re-
inheit, Weisheit, Güte und Liebe (Go-
ethe) (1).

(Tüm erdemlerin temel bir özelli-
ği vardır: Yükselme yolunda sürekli bir
çaba, bizzat kendinle cenkleşme, daha
büyük ve derin bir saflığa, bilgeliğe,
iyilik ve sevgiye yönelik doymak bilmez
bir istek).

İnsan devinen (hareket eden) bir varlıktır; devinme ve davranış-
ta bulunma onun doğasından gelen hem bir yetenek ve hem de zo-
runlu bir ihtiyaçtır. Onu devinmeye zorlayan doğal bir güç bulu-
nur. Nedir ki, bu davranış yeteneğinin gerçek bir özgürlük, insana
özgü bir özellik niteliğini kazanabilmesi için doğal zorunlulukların
üstüne çıkmayı hedef alması ve bireye seçme olanağını vermesi ge-
reker. Bunu sağlayabilecek olan da, yalnızca yüksek değerlerdir; sa-
dece onlar bir devinim ve davranış serbestliğini içerir, yaşam karşı-
sından bir tutum alma fırsatını verir.

Bunun nedeni, bu değerlerin "olan"ı değil, "olması gereken
deyimlemesidir. Bu yüzden onlarsız bir özgürlük düşünülemez.
Davranışlarımızda onları hedef almamak, onları hesaba katmamak,
sadece "olan" dünyasında kalmak anlamına gelir. "Olan"da, daha
açık bir anlatımla gerçeklikte (realitede, doğada) ise özgürlük değil,
herkesin bildiği gibi, nedensellik bağı (determinizm) dediğimiz ke-
sin bir zorunluluk vardır. Belli nedenler (belli olaylar) belli sonuçla-
rı (sonuç olarak belli olayları) zorunlu olarak meydana getirir. Do-
ğada insanı etkileyen belli ve şaşmaz güçler vardır. İnsanın psikolo-
jik yaşamındaki kin, nefret, tutku ve öfke gibi coşkular da davranış-
larımızı belirleyen doğal güçlerden sayılır. Oysa özgür davranış, öz-
gür yaşam, doğadaki kör olaylar dizisinin üstüne çıkmak, doğal iliş-
kilerin tutsaklığından kurtulmak anlamına gelir-ki insan buna da ye-
teneklidir. Bu bakımdan değerlere göre davranmayan kimse yaşam
yolunda keyfince gidiyor, serbestce değil, doğal güçler olan dürtü
ve itkilerine göre, etki- tepki ilişkisi içerisinde davranıyor demektir.

Şu halde özgürlük kavramında değerlere dayalı, onlardan kay-
naklanan yasa ve norm kavramı da birlikte düşünülmelidir.

İnsan, törelbilince (vicdana) sahip

(*) Prof. Dr. Vecdi ARAL; İst. Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim
Üyesidir

tek yaratıktır. Törebilinci onu geriye,
kendisine çağırır sestir. Bu ses onun
kendi kendisi olması için ne yapması
gerektiğini bilmesine izin verir (3).

diyen Fromm da, açıkça olmasa bile, özgürlük konusunda de-
ğerlere işaret etmektedir; çünkü, geniş anlamda vicdan değerlerin
algılama organıdır ve değerler de insanın kendisinde, tinsel yanında
bir varlığa sahiptir. Bu yüzden sırf sözcük anlamına bakarak özgür-
lük kavramından her türlü nesnel (objektif) norm ve yükümlülük
öğelerini ayıklamak doğru görülemez.

İnsan, fani anların veyahut me-
kan-zaman halinde oluşan maddenin
içinde ve onunla iç içe olarak, kendi
çıplak hürriyetiyle başbaşa ve yapayal-
nız değildir. Eğer, mesela, S a r t r
e'nin iddia ettiği gibi, bu böyle ise, o
vakit insan da, sağı solu belli olmayan,
hikmetinden sual olunmayan, hangi
hedefleri seçip bu hedeflerde hangi de-
ğerleri ve ideleri gerçekleştireceği, ne
tarafı, hangi canibe veyahut, bugünkü
insana bakarak diyebiliriz ki, hangi ce-
henneme doğru yöneleceği, nerelere
doğru hamleler yapacağı, ilerde ne ve
kim olacağı, kaç kılığa gireceği belli
olamayan, tanrılaşmak hırsı ile yanıp
tutuşan, hem kendisi hem kozmos için
tehlikeli bir "yaratık" demektir (4).

Değerler insanı sadece doğal güçlerin oyunundan kurtarmakla
kalmaz, özgürlük konusunda ona sonsuz seçim olanakları da sunar.
Çünkü değerler çok genel ve içi boş bir takım ölçülerden ibarettir.
Onların içeriğini uygulandıkları yaşam olaylarının sonsuz çeşitliliği
belirler. Bu nedenle somut yaşam durumunda neyin, hangi davranış-
nın değere uygun bulunduğunu o yaşam durmu ile karşı karşıya bu-
lunan, o durumu yaşayan bireyin özgür kararı belirler. Örneğin
"yalan söyleme!" biçimindeki ahlaki buyruğun gereğini her insan
içinde bulunduğu koşullar ve ilişkinin niteliğine göre vicdanının
gösterdiği yolda değişik olarak yerine getirecektir; onun ne olduğu
önceden açık ve kesin olarak söylenemez. Nitekim bir dostumuzu
öldürmek isteyen kaatile onun nerede saklandığını söylemek yada
malımızı çalmaya niyetlenen hırsıza onu gizlediğimiz yeri göster-

mek asla dürüstlüğü gereği diye kabul edilemez. Bunun gibi "insan sevgisi" değerini de herkes, kendi duyumsayış biçimine ve ilişkilerin sayısız özelliğine göre sonsuz denecek ölçüde değişik olarak gerçekleştirecektir.

Değerlerin soyutluğunun kapsam bakımından bu genişliği yanında bir de derinlik boyutu vardır. Onların gerçekleştirilmelerinde bu açıdan da bir sonraki söz konusu olamaz.

Jede Lösung eines Probleme gibt ein neues Problem auf.

(Bir sorun'un çözümü her zaman ortaya yeni bir sorun çıkarır).

derken G o e t h e, değerlerin bu derinliğini hakikat değeri bakımından dile getirmektedir (5). Ahlak alanında ise, K a n t'ın özdeyişi burada özellikle deyimlenmeye değer:

Es ist überall nichts in der Welt, ja überhaupt auch ausser derselben zu denken möglich, was ohne Einschränkung für gut könnte gehalten werden, als allein e i n g u t e r Wille (6). (Dünyada, hatta onun dışında bile, yalnızca iyi bir iradeden başka sınırsızca iyi olarak kabul edebilecek olduğumuz bir şey düşünülemez).

CromWell de,

Daha iyi olmaya artık cehdetmediğimiz andan itibaren iyi olmaktan çıkarız.

demekle iynin sınır tanımadığını, açıkça belirtmektedir. (7) Bu alıntılar işaret ettikleri hakikat ve etik (ahlaki) değerlerdeki özgürlük, estetik ve dinsel değerlerde de vardır. Büyük sanatkarların ruhlarındaki sınırları aşma eğilimi, ancak estetik değerin sonsuzluğu, her zaman güzelin daha da güzeli bulunabileceği düşüncesi ile açıklanabilir. Gerçi dinsel değerlerde bireyin bir değer gerçekleştirmesi söz konusu değildir; Tanrısal olan kendiliğinden bir gerçektir, bir değer gerçekliğidir (ens reallissimum et summum bonum); bu yüzden de bir değer gerçekleştirmesi eylemi söz konusu olamayacağından, onun özgürlüğünden söz edilemeyecektir. Fakat dinsel değerler de bir hakikatı temsil ettiğinden, bunlara ulaşmak yolundaki çaba da bir özgürlüğü gerektirir; çünkü her hakikatın yolu özgürlükten geçer, özgürlük hakikatın niteliğinde vardır (8).

Görülüyor ki, değerler olmaksızın insanın özgürlüğünden söz edilemeyecektir. Değerlerin bilgisine sahip olmayınca insanın özgürlükten kaçması olayı da bunu doğrulamaktadır. Gerçekten, değerlerden soyutlanmış özgürlük sırf bir sorumluluk getirdiğinden insan buna katlanamamakta, iynin ve kötünün, dostun ve düşmanın nerede bulunduğunu gösterecek, bu konuda sorumluluk ve özgürlüğü elinden alacak bir yetkeye (bir otoriteye) yeğin bir ihtiyaç duymaktadır (9).

İşte özgürlüğün ancak, tinsel yanımızda kök salmış bulunan değerlerle olanaklı oluşudur ki, onun mutlulukla olan sıkı ve derin ilişkisini açığa çıkarmaktadır; buna göre yalnızca özgür insan mutlu olabilir ve mutlu insan özgür insan demektir.

Nitekim mutluluk, gerçekleşmesi anlamlı etkinlik ve etkileşimle ulaşılabilecek bir ideal olan yetkin birdoyum durumu, arzu ve isteklerin tümüyle giderilmesidir, diye tanımlanır(10). Öyleyse mutluluk yetkin kişilikte gerçekleşecek demektir. Mutlu olabilmek kendi varlığında insan idesini (yetkin insan örneğini) gerçekleştirmeye bağlıdır. İnsan idesinin gerçekleşmesi, gerçekleştirilmesi ise, ancak yüksek değerlerle olanaklıdır. Tanımda yer alan "anlamlı etkinlik ve etkileşimle" deyişi, yüksek değerlere bir işaret niteliğindedir; çünkü anlam kavramı değer kavramını içerir. Bir şeyin bir anlama sahip olması, onun bir değere hizmet ettiğini, bir değerle ilişkisini gösterir.

Gerçekten asıl anlamda insan olmak, değerlerin gerçekleştirilmesine bağlıdır. İnsan ne denli değerlere açılır, içini onlarla doldurursa, o denli insan olur; böylece de kişiliğini elde eder. Asıl anlamda kişilik bireyde değerlerin gerçekleşmesini, doğal yaradılıştaki bireyin içinin değerlerle doldurulmuş olmasını deyimler. Bir kimse kişilik kazanabilmek ve dolayısıyla mutlu olabilmek için kendinle yüksek değerleri gerçekleştirmek zorundadır; sırf doğal varlığı ile asla kişilik sahibi olamaz.

Werde ein wertvoller Mensch!
Verwirkliche die Werte so rein und so reich als nur möglich in deiner Person!
Verhilf dem Wahren und Guten, dem Schönen und Heiligen in deiner Persönlichkeit zum Sein!
Die Werte rufen nach dir (11).

(Değerlerle dolu bir insan ol! Kişiliğinde olanak ölçüsünde saf ve zengin bir biçimde değerleri gerçekleştir! Değerler seni çağırıyor).

Sonuç olarak anlaşılıyor ki, insandaki tüm yüksek değerler (hakikat, etik, estetik ve dinsel değerler), onların gerçekleştirilmesi insanın hem özgürlüğünün ve hem de kişiliğinin tamamlanması ve dolayısıyla da mutluluğunun gerçekleşmesinin ön koşulu olmaktadır. Böyle olunca da özgürlük ile mutluluk arasında bir bağın bulunduğu, bu bağın çok sıkı ve derin olduğu kuşukundan uzak bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

DİPNOTLAR

- (1) Çağıl, s. 409 dan naklen.
- (2) Aral, s. 145, 146.
- (3) Fromm KŞİ, s. 248.
- (4) Çağıl, s. 432. Ayrıca bkz. Welzel GG, s. 304.
- (5) Çağıl, s. 409 dan naklen.
- (6) Hessen SL, s. 32 den naklen.
- (7) Çağıl, s. 410 dan naklen.
- (8) Hessen WL, s. 263; Çağıl, s. 472.
- (9) Reich, s. 42; Fromm ÖK, s. 149; Welzel EGS, s. 245.
- (10) Schmidt, s. 205 "Glück" terimi.
- (11) Hessen SL, s. 31.

BİBLİYOGRAFYA

ARAL, Vecdi - Toplu ve Adaletli Yaşam, Filiz Kitabevi, İst. 1988.
ÇAĞIL, O. Münir - Faust Tragedyası Zaviyesinden "Goethe"nin

Hayat ve İnsan Anlayışının Kültür Dünyası İçin Filozofik Mana ve Kıymeti, İst. Üni. Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt LII, Nr. 1-4 Yıl 1980-87, s. 389-500.

FROMM, Erich - Kendini Savunan İnsan (Çev. Necla ARAT), Say Yayınları, İst. 1982 (Metinde "Fromm KSI" olarak gösterilmiştir).

FROMM, Erich - Özgürlükten Kaçış (Çev. Selçuk BUDAK), Payel Yayınevi, İstanbul (Metinde "Fromm ÖK" olarak gösterilmiştir).

HESSEN, Johannes - Der Sinn des Lebens, Münster/ Westfalen 1955 (Metinde "Hessen SL" olarak gösterilmiştir).

HESSEN, Johannes - Lehrbuch der Philosophie, Zweiter Band, wertlehre, München- Basel 1959 (metinde "Hessen WL" olarak gösterilmiştir).

REICH, Wilhelm - Dinle Küçük Adam (Çev. Şemsa YEĞİN), 4. Basım Payel Yayınları, İst. 1986.

SCHMİDT, Heinrich- Philosophisches Wörterbuch, Siebzehnte Auflage, Stuttgart 1965.

WELZEL, Hans - Über die ethischen Grundfragen der sozialen Ordnung, abhandlungen zum Strafrecht und zur Rechtsphilosophie, Berlin- New York 1975, s. 241- 249 (Metinde "Welzel EGS" olarak gösterilmiştir).

WELZEL, Hans- Gesetz und Gewissen, abhandlungen zum Strafrecht und zu: Rechtsphilosophie, Berlin- New York 1975, s. 297- 314 (Metinde "Welzel GG" olarak gösterilmiştir).

TÜRK HUKUKUNDA KADININ ÇALIŞMA HAKKI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Doç. Dr. Cevdet YAVUZ (*)

GİRİŞ

Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi amacıyla hazırlanan "Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi", ülkemiz tarafından da, 3232 sayılı Kanun ile kabul edilmiştir (1). Bu sözleşmeye göre, "kadınlara karşı ayırım", "kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama" anlamına gelmektedir (m. 1). Sözleşme tarafı devletler, "özellikle politika, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır" (m. 3); "kadın ve erkek eşitliğini ilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, işbu sözleşmede belirtilen cinsten bir ayırım olarak mütalaa edilmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu tedbirlere son verilecektir" (m. 4/1); ancak "anneliğin himayesi amacıyla işbu sözleşmede belirtilenler dahil, taraf devletlerce alınacak özel önlemler, ayrımcı olarak nitelendirilmeyecektir" (m. 4/2).

Sözleşme tarafı devletler, "her iki cinsten birinin aşığlığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek", "anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve herhalikarda çocukların menfaatlerini herşeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimini sağlamak" için bütün uygun önlemleri alacaklardır (m. 5).

Biz de, bu çalışmamızda, kadının çalışma hakkının düzenlenmesiyle ilgili olarak, başta uluslararası düzenlemeler, Anayasamız,

(*) Doç. Dr. Cevdet YAVUZ, M. Ü. Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesidir.

Medeni Kanun ve iş mevzuatı olmak üzere, ülkemiz hukukunda getirilen düzenlemeler üzerinde duracağız.

I. Uluslararası alanda kadının çalışma hakkının düzenlenmesi

Uluslararası alanda kadının çalışma hakkının düzenlenmesi ile ilgili olarak "Avrupa Sosyal Şartı" ile "Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi"nin getirdiği hükümler üzerinde durulacaktır. Şöyle ki:

1. Avrupa Sosyal Şartı'na göre kadının çalışma hakkının düzenlenmesi

Ülkemizde de, 3581 sayılı Kanunla kabul edilmiş bulunan Avrupa Sosyal Şartı'nda kadının çalışma hakkını doğrudan ilgilendiren hükümler bulunmaktadır. Örneğin Avrupa Sosyal Şartı'nın 1. Bölümünde ifade edilen çalışma hayatı ile ilgili prensiplerden, "herkesin, özgürce edinebildiği bir işle yaşamını sağlama fırsatı olacaktır" (b.1), "tüm çalışanların güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma hakkı vardır" (b. 3), "tüm çalışanların, kendileri ve ailelerine yeterli bir yaşam düzeyi sağlamak için adil bir ücret alma hakkı vardır" (m.4), "tüm çalışanlar ve geçimini temin ettikleri kişiler sosyal güvenlik hakkına sahiptir" (b. 12) gibi olanlarından, kadınların da yararlanma hakkı olduğu gibi "çalışan kadınlar analık durumunda ve öteki çalışan kadınlar gerektiğinde, çalışırken özel korunma hakkına sahiptir" (b.8), "toplumun temel birimi olarak aile, tam gelişmesini sağlamaya yönelik uygun sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir" (b. 17), "bir Akit Taraf göçmen işçiler ve aileleri herhangi bir başka Akit tarafın ülkesinde korunma ve yardım hakkına sahiptir" (b. 19) gibi olanları da kadının doğrudan çalışma hakkını ilgilendirmektedir (2).

Avrupa Sosyal Şartının 2. bölümünün 8. maddesinde ise "çalışan kadınların korunma hakkı", şu şekilde düzenlenmiştir:

"Akit Taraflar, çalışan kadınların korunma hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere:

1- Kadınlara doğrudan önce ve sonra, ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı veya kamu kaynaklarından yararlandırma yoluyla toplam enaz 12 haftalık izin sağlamayı;

2- Çalıştırının, bir kadına doğum izni sırasında işten çıkarma bildiriminde bulunmasını veya doğum nedeniyle izinli olduğu sırada süresi sona erecek bir bildirimde bulunmasını yasa dışı saymayı;